

תלתא אפטרותא דפורענותא: ביאור חדש בשיטתו של הרמב"ם*

מאת: נתן דוד רבינוביץ

א. ראש חודש אב שחל בשבת:

ידוע ומפורסם היום בעם ישראל, המנהג להפטיר שלוש הפטרות של פורענות בשלש שבתות לפני תשעה באב,^א והן: "דברי ירמיהו" (ירמיהו א:א), "שמעו דבר ה'" (שם ב:ד), "חזון ישעיהו" (ישעיהו א:א). וכה נפסק בשו"ע סי' תכ"ח, סעי' ח. מקורו של מנהג זה, הוא המדרש "פסיקתא דרב כהנא". הוראה^ב זו של הפסיקתא מובאת ע"י הרבה ראשונים ובמיוחד ע"י תוס' מגילה ל"א ע"ב, ד"ה ראש, שבאים להסביר למה אין אנו נוהגין כשיטת רב שהורה במפורש:^ג

* מאמרו המאלף והממצה של הרב חיים לובאן, "חוק הגזירה שוה' בהפטרות (לחקר תולדות הקריאה בספרי הנביאים)", סיני, ע' (תשל"ב), עמ' 156-126, היה לי לעזר רב, ואביא להלן חלק מהערותיו החשובות והנחוצות.

^א וזה נכון גם בנוגע למנהג האיטליקים שמשום מה לא "קבלו על עצמם" הוראת הפסיקתא (ראה להלן) להפטיר את כל התלתא דפורענותא ולא כל ה"שבע דנחמתא". הם מפטירים הפטרות הפסיקתא רק בחודש אב בלבד. הסברו של הרב לובאן לתופעה זו (עמ' קמ"ה, שם), איננה מתקבלת על הדעת, הוא טוען:

"באמת אמרו: מאבקן העז של הפטרות הארצישראליות (=הפטרות של הפסיקתא; נ.ד.ר.) לתפוס מקומן בהווי בית הכנסת, לא נתקיים כל עיקר אלא בארצות המזרח בלבד; במדינות אירופה חגגו הפטרות אלו את נצחונן המלא מראשית הוויתן; מלבד בני איטליה השוכנים לחופי הים התיכון שנגררו אחרי שאר הקהילות "המוסתערביות" - קבלו עליהן תפוצות אשכנז, צרפת וספרד את עולה של ארץ הצבי בימים קדומים ביותר".

אתמהה! הרי תורת אשכנז וצרפת הקדומה מקורה בעיקר באיטליה כידוע, ומנא להם הפטרות אלו אם לא מאיטליה? ואיפה עוד מצינו, כבר בתחילת ימי הביניים, השפעת המוסתערבים על האיטליקים בהלכה או במנהג?

^ב לכאורה מדובר כאן במנהג המופיע ב"ספרים חיצונים" (לשון תוס' בפסחים מ: ד"ה אבל), והוא מדרש פסיקתא דרב כהנא. אבל ראה לשון מעניין מאד בתשובתו של ר' משולם בר' משה מחכמי אשכנז הראשונים המובאת במקורות שונים (מעשה הגאונים, סי' נז, עמ' 47; ספר הפרדס לרש"י, מהדורת ערנרייך, עמ' שמ"ד; אור זרוע, סי' שצ"ד ותס"ד; מרדכי,

נתן דוד רבינוביץ, מרא דאתרא בית מדרש אהבת תורה, למד אצל מרן הגר"ג שור זצ"ל והגר"מ פיינשטיין זצ"ל והיה מאד מקורב למרן הגר"י הוטנער זצ"ל. חיבר ספרים על נושאי הש"ס, עניני הלכה ומחקרים בהיסטוריה יהודית.

"ראש חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין "חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח."⁷

רק אנו מפטירין "שמעו דבר ה'", וע"ז עונים תוס':

"ואין אנו עושין כן... והטעם לפי שאנו נוהגין עפ"י הפסיקתא"; "ובכמה דברים אנו סומכין על ספרים חיצונים ומניחין גמרא⁷ שלנו."¹

כנראה, כי הרמב"ם (וכנראה שזוהי שיטת הגאונים),¹ עפ"י דרכו בפסיקת הלכה, שהציע לפנינו כמה פעמים בהקדמתו ל"יד", אף פעם אינו מניח את התלמוד הבבלי ותופס שיטת מדרש חיצוני, אף אם היא יוצאת מישיבתו של רב כהנא. ואמנם בהל' תפלה פי"ג ה"ד, הוא פוסק כמו רב ולא כמו רב כהנא. לפי פסקו של הרמב"ם "יוצא מן הכלל של הפטורות של כל השנה" זה, הוא מעין "יוצא מן הכלל" נוס', והוא: הפטרת "השמים כסאי" (= "והיה מדי חדש בחדשו"; ישעיהו

מגילה, ס' תת"א (הנוסח כאן עפ"י מעשה הגאונים): "ואשתקד בשנה שעברה ישבו זקני קהלינו ונתיישבו בדבר [הנידון היה אם לדחות שבע דנחמתא מפני הפטרה של חתן; נ.ד.ר.] ונמנו וגמרו שלא להחליף אותן הפטרות שא' באלול ומחמשה עשר באב ואילך באותה הפטרה של חתן הואיל ופסקם רב כהנא ויש להם סמך מדברי רבותינו...". האם קיימות לפנינו שתי גישות שונות מהראשונים כלפי הפסיקתא? האם הראשונים הנ"ל "ראו" כאן "פסק הלכה" של רב כהנא והראשונים האחרים, "מנהג המובא במדרש", שביחס לתלמוד נחשב כספר חיצוני. האם יש כאן קשר כלשהו לשאלה יותר כללית; האם מורין הלכה מפי אגדה?

מגילה ל"א:

חושבני שרב המשיך לצטט מילים אלו "היו עלי לטורח" כדי להדגיש גם קשר מילולי וענייני לפרשת דברים: "איכה אשא לבדי, טרחכם ומשאכם וריבכם" (דברים א:י"ב). שהרי ברור מתוך הסוגיא במגילה כ"ט: שגם רב קבל את הכלל של "דדמי ליה", שאין מפטירין בנביא בשבת אלא מעניינה של הפרשה שנקראת. ואפילו רב, שהורה לנו, לכל הפחות, בשני מקרים אפשריים בלוח השנה, לסטות מכלל זה: הפטרת מחר חדש והפטרת ר"ה אב שחל בשבת, מסכים לעצם ההלכה של "דומה לדומה", שאין מפטירין בנביא בשבת אלא מעניינה של פרשה (זוהי לשון של הפסיקתא כפי שמוכח באבודרהם, סדר הפרשיות; "הפטרות של כל שנה ושנה ידועות הן וכלן כל א' בדומה לסדר היום" (קריית ספר למאירי, סוף ח"א, ד"ה הפטרות).

וברצוני להעיר כאן שקצת מן התימה שהרב לובאן שבהמשך מאמרו מדגיש, פעם אחרי פעם, "חוק ה'גזירה שוה' בהפטרות" (עד כדי כך שפתגם זה מוצג כנושא הראשי של מאמרו!) שבמשך כל השנה, ומנסה תמיד באיזשהו דרך, לפעמים בדוחק גדול, להוכיח את ה"דומה לדומה" של כל הפטרה עם הקריאה, אינו שח הרבה על הפטרת "מחר חדש" שהוא "יוצא מן הכלל" לחלוטין! אין לה קשר כלשהי עם הקריאה בתורה. ואדרבה, בתחילת מאמרו הוא מנסה להמעיט במקצת בחשיבותה ונפוצתה של קריאת הפטרה זו.

⁷ בדפו"ר מופיע: "תלמוד", והוחלף עפ"י הצנזור, כידוע.

¹ לשון תוס' פסחים, הנ"ל בהערה 2.

² כך הוכיח לנכון הרב חיים לובאן במאמרו, עמ' קל"ג ואילך.

תלתא אפטרטא דפורענותא: ביאור חדש בשיטתו של הרמב"ם : כה

ס"ו:א) של שבת ראש חדש.^ח רק שבניגוד גמור להפטרות "השמים כסאי" שהיא תמיד מעין קריאת המפטיר^ט אין בהפטרות זו קשר כלשהו לפרשה; מפטירין בה כיון שה"תוכחה" וה"פורענותא" שלה מתאימות מאד "לפי הזמן ולפי המאורע" (לשון הראשונים). גם מוכן מאוד, עפי"ז, הכינוי "חדשיכם ומועדיכם" שכינה רב להפטרות זו, ולא "חזון ישעיהו",^א כיון שרצה בכל זאת להדגיש הקשר עם יום המאורע: ראש חדש.^ב

כבר הראה לנו הרב חיים לובאן ששיטתו של הרמב"ם, בעקבות התלמוד בבלי, היא גם שיטת הגאונים. הוא מצטט תשובה המיוחסת לרב שרירא גאון,^ג ומסיק ממנה ששיטתו זהה עם שיטת הרמב"ם,^ד וז"ל (בעמ' קל"ד-קל"ה):

"ושש[אלתם] הא דאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: ראש חודש אב שחל להיות בשבת מפטירין "חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי" -

^ח ואמנם שלש הלכות אלו (כולל את החיוב לקרוא הפטרות מחר חודש) כולן יצאו מפיו של רב (עי' מגילה ל"א.) והרמב"ם פסק כמו רב בכולן כפי דרכו בפסיקה וכו"ל.

^ט "והמפטיר קורא ענין ראש חדש" (לשון הרמב"ם). וראוי להביא כאן את הערתו הקולעת של הרב לובאן בנוגע לקריאת התורה וההפטרות בשבת ראש חודש (עמ' קל"ט, והערה 57 שם): "הואיל ויש כאן 'גזירה שוה' לקריאת המפטיר כהלכה השנויה במשנה (מגילה פ"ג, ד' ו) 'לכל מפטיקין: בראשי חדשים... ובראשי חדשיכם', ואנו יודעים מכמה מקורות שהיה המפטיר בשבת ר"ח מתחיל 'ובראשי חדשיכם' (במדבר כ"ח:י"א), ולא כמנהגו האידנא להתחיל, 'וביום השבת' (שם פסוק ט). נמצא, שגם כאן לא סטו בני בבל מהנהוג העתיק שהיה בידם. ראה **ארחות חיים**, הל' קריאת ס"ת, ס"ו: ור"ח שחל להיות בשבת מוציאין ב' ספרים, בא' קורין בפ' השבוע, ובשני קוראה המפטיר ב' רח, ומתחיל: 'ובראשי חדשיכם'. וי"א 'וביום השבת', וכן ב'**מעשה הגאונים**' (מהד' אפשטיין-פרימן, ברלין תר"ע), עמ' 45: ואם חל ר"ח (טבת) להיות בשבת... מוצאין ג' ס"ת, וקרו שיתא בעניינין דיומא, וחד: 'ובראשי חדשיכם', ועוד."

^י ראה למשל, **ספר המנהיג**, הל' תעניות, ס"ו ט"ז.

^{יא} אבל ראה להלן התשובה המיוחסת לרב שרירא גאון, שאמנם משתמש בשם "חזון ישעיהו" אבל רק לציין מאיזה פסוק מתחילים להפטיר.

^{יב} ראוי לציין כאן את הערתו הנעימה של הרב לובאן, עמ' קל"א, הע' 6: "הפטרות זו נקראה בר"ח אב שאז נדחית בפניה הפטרות "היה מדי חדש", וכך מצינו בשמות רבה (פס"ו): "הפה שאמר 'חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי' הוא שאמר 'היה מדי חדש בחדש'."

^{יג} אנהנו לא הכנסנו תשובה זו בחיבורנו **תשובות רב שרירא גאון**, א: או"ח יו"ד, ירושלים, תשנ"ט, על אף שרב"מ לוין, **אוצה"ג**, מגילה, עמ' 65, הערה ג, מייחסה לרב שרירא משום שתשובה זו באה אחרי כמה תשובות המיוחסות בוודאות לרב שרירא (וראה גם: ש' אברמסון, **עניינות בספרות הגאונים**, ירושלים תשל"ד, עמ' 214, הערה 10, שתשובה זו מצוייה בין תשובות רב שרירא ורב האי ברשימה קדומה של תשובות גאונים), הרי מוכן שאי אפשר לייחסה לרב שרירא בצורה וודאית.

^{יד} ראה ספרי החדש, **רשימת תשובות רב שרירא גאון**, ניו יורק, תשס"ז, עמ' י"ב-כ"ו, בנוגע להיכרות הרמב"ם עם תשובות הגאונים.

מהיכן מתחילין ולהיכן גומריין? ולשבת אחרת, שהוא ערב תשעה באב, במה מפטיריין?—כך אנו נוהגין שמתחילין "חזון ישעיהו" (ישעיה א:א), והיו הראשונים מסיימין אותה: אם תאבו ושמעתם, (שם, פסוק יט),^{טו} ועכשיו מרויחין בה עד "בית יעקב לכו ונלכה באור ה'" (שם, ב:ה); ולשבת אחרת, שהוא ערב תשעה באב, כך מנהגינו כולנו להפטיר "עמדו על דרכים" (ירמיה ו:ט"ז), ויש שמפטירין "משא גיא חזיון" (ישעיה כ"ב:א) [עכ"ל].
 למדנו שבימי רב שרירא גאון שמרו עדיין על המנהג הנזכר בתלמוד והיו מפטירין בישעיה א' כשראש חודש אב חל בשבת, אלא שבימי רב נהגו לסיים ההפטרות בפסוק יט, שם, כדי להמשיך בתשעה באב ממקום שהפסיקו בראש החודש (= שם, פסוק כ"א);^{טז} ברם, כשנתפשט המנהג להפטיר הפטרה אחרת בתשעה באב,^{יז} שוב לא נמנעו להמשיך הפטרת שבת וראש חודש אב עד ישעיה ב:ה; כלומר, קראו בשבת ר"ח אב שתי הפטרות, ובשבת ערב תשעה באב הפטירו ירמיה ו:ט"ז ואילך, או ישעיה כ"ב:א ואילך.
 ועוד למדנו מתשובה זו, שבזמנו של רב שרירא כבר נהגו להפטיר הפטרות של פורענות בתחילת חודש אב; אבל לא אותן הפטרות של הפסיקתא, בה נרמזו הפטרות אחרות"

אבל זה ברור, שבניגוד לשיטת גאון זה, הרמב"ם אינו מזכיר מאומה **ברשימתו של ההפטרות השנתיות**, המופיעה בסוף ספר אהבה שלו, מהמנהג להפטיר לפני תשעה באב הפטרה דפורענותא כפי שמוזכר בתשובה זו, או ממנהג הספציפי של הפסיקתא, להפטיר ג' דפורענותא לפני ת"ב. להלכה, פוסק הרמב"ם בעקבות התלמוד הבבלי, שאין להכיר כלל בשום הפטרה שאינה קשורה לפרשת השבוע או לפרשת היום, וכמו שהרמב"ם כותב:

"ומפטירין בכל שבת ושבת בנביא מעין שקרא בתורה"^{יח}

ולשון הרמב"ם בהקדמתו לרשימה זו:

^{טו} צודק כאן הרב לובאן (הערה 35 במאמרו), שמן הסתם הכוונה כאן היא לקרוא עד פסוק כ' ולחזור ולקרוא פסוק י"ט כדי לסיים בטוב, כמנהגי בני תימן היום.

^{טז} כוונתו ל"איכה היתה לזונה"; מגילה ל"א: והרי הפטרה זו מתאימה מאוד לת"ב וכמו שהסביר הרב לובאן (עמ' ק"מ):

"ומה טעם הפטירו בני בבל לדעת רב בת"ב 'איכה היתה לזונה?' - מסתבר כי גם כאן פעל חוק הגזירה שוה את פעולתו. כפי שנראה להלן קראו בתורה בת"ב סדר 'איכה אשא לבדי' (דברים א:י"ב). ובמגילת איכה הרי קראו 'איכה ישבה בדד' ושאר ה"איכות", כך שהפטרת 'איכה היתה לזונה' נמצאה הולמת ומתאימה, מאין כמוה, להצטרף לשתי הקריאות - אחיותיה שבתורה ובכתובים".

^{יז} לא ברור לי כוונתו של הרב לובאן כאן, שהרי אביי שפעל רק שני דורות אחרי רב, כבר הורה לנו להפטיר בת"ב "אסף אסיפם". וא"כ למה, איך ומתי בתקופת הגאונים "נתפשט המנהג להפטיר הפטרה אחרת בתשעה באב"?

^{יח} שם, פי"ג, ה"ג.

תלתא אפטרותא דפורענותא: ביאור חדש בשיטתו של הרמב"ם : כז

"והעניינות שנהגו רוב העם לקרות מן הנביאים בכל שבת ושבת ומפטירין בהן אלו הן"

אינו בא לציין שמדובר כאן רק במנהג "רוב העם" אלא בא להודיע לנו שזוהי רשימת הפטרות של לפחות (=רוב העם) בני ספרד (?) ומצרים, ומהווה חלק אינטגרלי של נוסח התפילה המקובל וההלכתי שלהם.^ט ברשימה הלכתית זו ראינו שהרמב"ם אינו מזכיר מאומה ממנהג העם להפטיר בדבריתוכחות/פורענותא בשלש שבתות.^כ ואמנם, כבר הוכיח הרב לובאן משרידי מחזור הקרובות לפרשיות התורה לפי המנהג השנתי של הפייטן ר' יהודה שבני בבל לא הפטירו הפטרות פורענות בשלש השבתות שלפני ת"ב.^{כז}

ב. האם יש לנהוג אבילות בר"ח אב שחל בשבת?

ברור מללו בהוראתו של רב שהפטרות "חדשיכם ומועדיכם" איננה כוללת הפסוקים שמתחילים עם "איכה היתה לזונה", שהרי הפטרה זו נקראת, לשיטתו של רב, יעו"ש בסוגיא, בת"ב גופיה ולא מסתבר שתקראנה פעמיים, כש"כ ברציפות. הבנה זו ניתן להסיק גם מדברי הרמב"ם הנ"ל שהרי כשהרמב"ם מזכיר המנהג של שלש הפטרות של דברי תוכחות, הוא מביא: "שניי: 'חזון ישעיהו'; שלישי: 'איכה היתה לזונה'".^{כח} לפי הבנה זו נסתרת, אולי, טענתו של בעל היראים המובאת בתוס' מגילה הנ"ל. תוס' מנסים להצדיק את ההנהגה שהיתה נפוצה מאד שהיו מתעלמים מהוראתו של רב להפטיר "חדשיכם ומועדיכם" (כלי ה"אסמכתא" של הפסיקתא). וז"ל בא"ד:

"והא שאין אנו מפטירין חזון בשבת שחל בו ר"ה אב משום דקיי"ל דאין אבילות חל אלא בשבוע שחל ט"ב להיות בתוכה ורב דאמר המפטיר חזון סבר דהאבלות חל מיד שנכנס ר"ח, ואין הלכה כן. ולכך אנו מפטירין 'שמעו'".^{כט}

^ט ולא בכדי שם הרמב"ם רשימה זו בתוך "סדר תפלות כל השנה".

^כ בניגוד לדבריו בהל' תפלה, שם הי"ט. אבל לפי"ז, תמוה ביותר למה הרמב"ם אמנם מזכיר בתוך רשימה זו את המנהג החדש של הפסיקתא שגם כן אינו ההלכה המקובלת: "מנהג רוב העם להיות מפטירין בנחמות ישעיהו מאחר תשעה באב עד ראש השנה". ועוד חזון למועד ונחזור לקושיא זו.

^{כא} ראה מאמרו עמ' קל"ז.

^{כב} להלן במאמרנו, אות ג', ננסה לבאר שיטת רמב"ם זו המחודשת מאד.

^{כג} כ"ה הגירסא בתוס' מגילה הנ"ל, וכ"ה שיטתו של תוס' בתחילת הדיבור. אבל בפסחים (ראה לעיל, הערה 2) אומרים תוס': "אנו סומכין על ספרים חיצונים ומניחין גמרא שלנו... ואנו מפטירין 'השמים כסאי', וכן הוא בפסיקתא". וכבר טיפל בעל "תרומת הדשן", סי' י"ט, בסוף דבריו בענין בכדי ליישב את הסתירה. באמצע תשובתו הוא מציע השערה שלפיה, אולי, התוס' במגילה, אינם מקבוצת "תוספות משנ"ץ" והרי "מימי התוספות משנ"ץ שקצרו מהר"א טוך אנו שותים" (לשון בעל תה"ד). ובסו"ד הוא טוען שעפ"י הכלל של "תדיר

דברי תוס' אלו בשם ר' אליעזר ממיץ (וכ"ה ברא"ש) שאובים הם או מהראב"ה (מס' מגילה, סי' תקנ"ו), או מה"אור זרוע" (הלכות קריאת מועדים והפטרות, סי' שצ"ב).

ובכדי להבין את חידושו הנפלא של בעל היראים ראוי מאוד להביא את דברי תלמידו הראב"ה, במילואם:⁷¹

"גרסינן בשלהי מגילה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת אמר רב ראש חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין (מאתמול) חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי וגו'. והיינו הפטרה דחזון ישעיהו. וכבר היה הרב רבינו אפרים ז"ל רוצה להנהיג כן בורמיישא ולא שמעו לו,⁷² כי המנהג הוא לומר חזון ישעיהו בשבת

ושאינו תדיר, תדיר קודם", הזכרה דראש חדש תדיר טפי מהזכרת פורענות דתשעה באב ולכן יש להפטיר "השמים כסאי". וראה עוד **מהרש"א**, בפסחים הנ"ל, ד"ה תוס'; **בגדי ישע** למרדכי, מס' מגילה, אות י"ח עוד יישובים ליישב את הסתירה. אבל ש' בובר, **פסיקתא**, ליק, תרכ"ח, מבוא, עמ' XXIX, החליט על דעת עצמו שיש כאן ט"ס בדברי תוס' פסחים הנ"ל! האם בובר חשב שבעל **הגהות במרדכי** (מס' מגילה, סי' תתל"א) שמביאים התוס' בפסחים ככתבה ממש, לא עלה על הסוד שיש כאן ט"ס? אבל אחרי כתיבת הערה זו מצאתי שהגר"א בביאוריו ל**שו"ע**, או"ח, תכ"ה, ב, ד"ה ויש אומר, אמנם מציע שבאמת יש כאן ט"ס בתוס' פסחים, וכטענתו של בובר, וז"ל בא"ד: "ותוס' דפ' כ"ש ט"ס הוא שהרי כתבו שם 'וכ"ה בפסיקתא' והביאו במגילה ושם הוא 'שמעו'".

ראב"ה, מהדורת אפטוביצר, ב, עמ' 273-275.

בהל' שמחות למהר"ם מרוטנבורג, סי' ה' (י"ז כהנא, **מהר"ם מרוטנבורג: תשובות פסקים ומנהגים**, ג, ירושלים תשכ"ג, עמ' לד-לה), סופר:

"ושמעתי מפי הר' יוסף ן' יצחק כשהיה רבי אפרים [ב"ר יצחק] בוורמישא צוה להם להפטיר... ולא רצו להניח למנהגם בשבילו ויצא מבית הכנסת ככעס ואמר כל מי שעובר על דברי הרב יהא בנידוי, לפי שרב אמרה במגילה. [ל"א:]

[אבל חושבני שאולי יש כאן משחק מילים; "רב" כאן תרתי משמע: את האמורא רב וגם הכוונה לעצמו; ג.ד.ר.]. לדעת א"א אורבך מקרה זה התרחש ב"גלותו" של ר' אפרים אחרי שנאלץ לעזוב את שפירא שבה התגורר זמן מה, בשל מחלוקת הלכתית חריפה עם חכמיה, ראה הנ"ל, **בעלי התוספות**, ירושלים, תש"ם, א, עמ' 201. ואין זו הפעם היחידית שרבינו אפרים עזב את בית הכנסת ככעס בשל בעיות הלכתיות שנזדקרו לפניו, והקהל לא רצה לשנות את המנהג למרות הסתייגותו; ראה **ראב"ה**, שם, עמ' 260:

"...ובשמחת תורה יצאתי מבית הכנסת בחרי אף כי שמעתי לבלע זה החזון מדלג יותר מארבעים פעמים עבור ששה פשיטים, ומי התיר לו לדלג, ולדן אמר' ולאשר אמר, ורב ושמואל נחלקו בדילוג ראש חדש ובקושי התירו שם דלא אפשר. ואתה יכול למחות ואם תמחה תזכה לשם ולתהלה ולישיבה של מעלה. אפרים ב"ר יצחק."

אורבך, שם, אחרי הבאת דוגמאות שונות, מנתח את אישיותו של ר' אפרים בצורה חריפה מדי:

"בכל המעשים הוא מתגלה כבעל נפש סוערת, נוטה להתפרצויות, להקנטה ולקינטור. הלשון 'אם אתם מקינים אותי' שגורה בפיו. את כל חמתו שפך על מנהגים, שנראו בעיניו כבלתי כשרים ובלתי מבוססים על אדני ההלכה".

והנה **בהגהות מיימוניות**, הלכות תפלה, פי"ג, אות ג, יש, כנראה, עירוב פרשיות, ששם כתוב: "וכן צוה רבינו אפרים וכן רבינו יצחק ב"ר יהודה יצא מבית הכנסת ככעס שלא שמעו

כד
כה

תלתא אפטרטא דפורענותא: ביאור חדש בשיטתו של הרמב"ם : כט

הסמוכה לתשעה באב, ואף על גב דפשט ההלכה כן משמע.^כ ושלחו למורי רבי אליעזר ממיץ ואמר דלאו ראייה היא, דההיא דמגילה דרב כמאן דאמר בתענית^כ שנוהג אבלות מראש חדש ועד התענית,^כ ופלוגתא היא שם דרבי מאיר ורבי יהודה ורבן שמעון בן גמליאל, ודוק ותשכח, ופשטינן התם אמר רבא הלכה כרבי מאיר והלכה כרבן שמעון בן גמליאל בתרויהו להקל, דאין אסור לא לפניו ולא לאחריו אלא אותה שבת שחל להיות תשעה באב בתוכה, ואנן אההיא פסקא סמכינן דלא נהגו אבלות דסיפור וכיבוס, ואף לא מדכירינן בהפטורה דברי אבילות אלא בשבת הסמוכה לו. [להלן בראבי"ה, סימן תקצ"ה (עמ' 332) מוסיף היראים נקודה נוספת: "והפטרה ד"חזון ישעיהו" נהגו לקרותה בניגון קינה וענין אבילות הוא"; נ.ד.ר.] ואף על גב דיום המנוח לאו מן השבת שחל תשעה באב להיות בתוכה הוא,^כ אפילו הכי מפטירין ביה, דאי אפשר להפטיר אלא בשבת ולא בחול שלפניו. ונמתי לו אני אב"י העזר": לדברין קשיא דרב אדרב, דבמגילה סבירא ליה דנוהג אבלות מראש חדש, ובההיא פירקא [דמסכת] תענית^ל גרסינן שבת שחל להיות תשעה באב בתוכה וכו' אמר רב לא שנו אלא לפניו אבל לאחריו מותר ושמואל אמר אפילו לאחריו אסור. מיתבייב שבת שחל תשעה באב בתוכה אסור לספר ולכבס חל להיות באחד בשבת מותר לספר ולכבס כל השבת כולה בשני ובשלישי וברביעי לפניו אסור לאחריו מותר קשיא לשמואל. תנאי היא, מכלל דלרב סייעתא היא,^ל אלמא, דלא אסר מראש חדש.

לעשות כן בגרמיזא"; זאת אומרת שרבינו יצחק עזב את בית הכנסת ולא כמו שנמסר ע"י רבו המהר"ם. מלבד זה, כבר העיר המהדיר של הראבי"ה, שם הערה 8: "ומ"ש בהגה"מ שם ר' יצחק ב"ר יהודה, צ"ע ממה שהובא בשמו בפרדס, סי' כ"ח, וליקוטי פרדס כ' א' שהשיב בענין כזה: 'מנהג מבטל את ההלכה'".
ואולי החכם "ר' יוסף נ' יצחק" הנזכר כ"בעל השמועה" בהלכות שמחות של רבו מהר"ם הנ"ל, השתבש אצלו (אגב, בחלק מכתבי-היד של הלכות שמחות, הנוסח הוא: "ושמעתי מפי רבינו אפרים (!) ב"ר יצחק ז"ל כשהיה רבינו אפרים...". ראה: **הלכות שמחות השלם**, מהדורת א"ד וי"א לאנדא, ירושלים תשל"א, עמ' כ. אבל ברור שמדובר בטעות).

כדברי רב, שאין לו חולק, בגמ' שם.

כ"ט:

כו:

כח:

צ"ע על עמדתו של היראים שהרי איפה ראה בדברי רב שם שהאסור כיבוס מתחיל מראש חודש? ואולי הבנתו היתה שלפי תירוצו של שמואל: "תנאי היא", יוצא, לכאורה, שרב סובר כמו ר' מאיר והוא, הרי, אומר במפורש: "ואסור לספר ולכבס מר"ח ועד התענית". אבל, לאמיתו של דבר, המשמעות הפשוטה של הסוגיא היא שרב עצמו סובר שהאבילות מתחילה רק בשבת שחל בו ת"ב וכמו שאמנם טוען ראבי"ה להלן.

כוונתו לשאול: איך מפטירין דברי אבילות בשבת חזון כיון שעדיין אינה "שבת שחל בו ת"ב"?

כ"ט:

ל:

זאת אומרת הברייטא האוסרת כיבוס רק בשבת שחל בו ת"ב.

ותו דאמתניתין קאי,^{לב} ודוחק לומר לתנא דמתניתין קאמר וליה לא סבירא ליה; דאם כן מאי פריך לשמואל, הא אליבא דתנא דמתניתין קאי,^{לג} ומאי איצטריך למימר תנאי היא. ותו מי זוקקני לומר דלא סבירא ליה הכי, ואם תאמר משום קשיא דרב אדרב, אומר אני (יואל) הלוי דהפטרה שמזכירין האבל וצער ודברי תוכחת הנביא לא הוי אבילות גמור דומיא דסיפור וכיבוס אלא הוי כמו מיעוט שמחה, ואפילו לתנא דמתניתין^{לד} דתני "שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה וכו'" קתני ברישא "משנכנס אב ממעטים בשמחה", לרב נמי סיפור וכיבוס מותר ומיעוט שמחה צריך מאחד באב. ורב יהודה בריה דרב שמואל אמר רב קאמר נמי התם דממעטין,^{לה} הילכך אינו ראייה מכאן לדמות לסיפור וכיבוס ענין הפטרה.^{לו} >הילכך אכתי אמאי סמכינן דלא מפטירין בחדשיכם ומועדכם ב"ה אב שחל להיות בשבת. <ושמא במדרש או במסכת סופרים מצאו כן. וכסדר ההפטרה שבפסיקתא דרב כהנא אנו נוהגין, ולא כההיא דמגילה".

אבל לפי הבנתנו הפשוטה והברורה בדברי רב שהפטרת "חדשיכם ומועדיכם" אינו כולל "איכה היתה לזונה", אין כאן אפילו שמץ של אבילות בהפטרה זו. והרי בלי פסוק זה, אין שום הבדל בין הפטרת "חזון" להפטרת "שמעו דבר ה'"; בסופו של דבר שתיהן הן דברי תוכחה שמתאימות מאוד לר"ה אב שחל בשבת. אמנם בני תימן ופרס עד היום, בעקבות הרמב"ם, מתחילים את ההפטרה **השלישית** דפורענותא בפסוק כ"א, והוא "איכה היתה לזונה". וממילא כל הבנין של בעל היראים אין לו יסוד. ומובן מאוד לפי"ז למה הרמב"ם לא היסס לפסוק כמו רב. כמו"כ ראוי להוסיף ולבאר שלפי ביאורנו בדברי הרמב"ם שבכוונה הפסיקו את ההפטרה של חזון בשבת השנייה של שלוש השבתות, **לפני** "איכה היתה לזונה", יוצא שהפטרות שלפני ת"ב, הן **בעיקר** הפטרות של תוכחה ולא של אבילות שהרי הפטרה של אבילות הרי אסורה בשבת. ובאמת מנהג בני תימן הנ"ל, לא רק שאינם מפטירים את הפסוק "איכה היתה לזונה" בשבת השנייה, אלא

^{לב} כוונתו שרב בא לפרש את המשנה (כ"ו): "שבת שחל ת"ב להיות בתוכה, אסורין לספר ולכבס" (וכפי שפירש ה"קרבן אורה" ולא כמו שפירש רש"י ד"ה לא, שרב בא לפרש את דברי ר' יוחנן, יעו"ש בסוגיא), והרי המשנה ג"כ אינה אוסרת מראש חודש.

^{לג} אולי כוונתו לומר שאם רב בעצם חולק על המשנה ורק בא להסביר את שיטתו של התנא של המשנה, א"כ נאמר ג"כ ששמואל בא רק לפרש שיטתו של התנא של המשנה, ש"אפילו לאחריו נמי אסור", אבל שמואל עצמו יכול להסכים עם הברייתא ש"לאחריו מותר".

^{לד} הנ"ל.

^{לה} סוף כ"ט.

^{לו} ראבי"ה מסכים לטענות הראשונים (ר' למשל הרא"ש בסוגיין ורבינו אפרים הנ"ל) על רבו "בעל היראים" שאין שום סיבה שלא לקרוא הפטרת חזון בשבת שחל בו ר"ה אב, אבל מטעם אחר. הוא טוען שמותר לקרוא הפטרת "חזון" ב"ה שחל בו שבת, כיון שההלכה היא שממעטין בשמחה וקריאת ההפטרה, אע"פ שאינה אבילות גמורה שהיא בוודאי אסורה, יש בה "מיעוט שמחה" שראוי מאוד ליום זה. מעניין מאוד שהראשונים, כנראה, לא הסכימו עם הגדרתו זו של ראבי"ה.

תלתא אפטרטא דפורענותא: ביאור חדש בשיטתו של הרמב"ם : לא

כשהם מפטירים הפטרת "חזון", הם חוזרים על פסוק י"ט^{לז} כדי שלא לסיים בדבר צער.^{לח} וכבר כתוב במחזור וויטרי,^{לט} שהתועלת בקריאת הפטרות אלו היא "כדי להוכיח את ישראל כאשר הוכיחום הנביאים על ירושלים". וממילא ההשערה הקלושה שהציע הרב לובאן,^מ כדי להסביר את חילוקי הדעות הנ"ל, בין הרמב"ם והגאונים מצד אחד ובין "מנהג העם" (=הפסיקתא) מצד שני, שלפיה הציר המרכזי בנידון הוא הרגישות לחומרת חז"ל בנוגע לאבילות על ירושלים, פורחת באויר. אין להפטרות תוכחה/פורענותא, וגם לא לשבע דנחמתא, קירבה כלשהי לחומרת חז"ל בנוגע לאבילות על ירושלים, ואינן תלויין זה בזה!

גם הסברו, שם, ש"העם הבין בחושו הבריא שמאמרם: 'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה'^{מא} אינם אגדה שאין למדין מהם, אלא הלכה למעשה ממש, שיש להפטיר בהפטרות אבילות ונחמה", הוא ביאור מחודש בכוונת חז"ל שאין לו סמוכין כלל וכלל. וממילא השמטת הלכה זו ע"י הרמב"ם אינו מוכיח "שהרמב"ם עצמו סבר, כנראה, שאין להסיק מדברי חז"ל אלה כל משמעות הלכתית לענין ההפטרות, והסתייג ברמז ממנהג העם בכלל... משום שראה בהם רק מנהג ולא הלכה" (לשונו של הרב לובאן, שם).^{מב}

ג. שלוש הפטרות של פורענותא

כבר הזכרנו למעלה דברי הרמב"ם ש"נהגו העם" להפטיר בשלוש שבתות שלפני ת"ב בדברי תוכחות: "דברי ירמיהו", "חזון ישעיהו", "איכה היתה לזונה". אולי ניתן לחדש ולומר שמנהג זה, עליו מדבר הרמב"ם, אינו קשור למדרש פסיקתא אלא כך היה המנהג, לכל הפחות, בזמנו, בכל ארץ ספרד(?) ומצרים. סמוכין

לז ואולי חזרו על פסוק זה כדי לקרוא כ"א פסוקים כדרישת הברייתא במס' מגילה כ"ג.
לח וכן כותב בעל "עץ חיים" שב"תכלאל" התימני, ירושלים תרנ"ד, דף קצ"ב ב: "ונהגו העם להפטיר מי"ז בתמוז ואילך תלת פורענותא לפי מנהגנו וסימנם 'דח"א": דברי ירמיהו, חזון ישעיהו בן אמוץ, איכה היתה לזונה, כסברת הרמב"ם בה' תפלה פ' י"ג ע"ש, וכן תמצא מחלוקת בזה בהגמ"י ובתוספות מגלה ונהרא נהרא ופשטיה". וכן בכתבי יד שונים של התאג' בסוף פרשת מטות. וראה עוד: ע"צ מלמד, "לגלגוליהן של הפטרות אחדות", תרביץ, כ"ד (תשט"ו), עמ' 75-76.

לט עמ' רכ"ג, סי' רס"ב.

מ עמ' קמ"ד-קמ"ה.

מא **תענית** ל:

מב השמטת הרמב"ם של מאמר חז"ל זה מובנת מאוד מכיון שזה מאמר אגדי ולא הלכתי, ולא כמו שניסה הרב לובאן להבין בדבריהם.

להשערה זו יש להביא מסידורו של רס"ג שמלך כמעט מאתיים וחמישים שנה לפני הרמב"ם, וכך הוא כותב בסידורו:^{מג}

"ויש אנשים המפטירים בשלוש השבתות קודם ת"ב: "דברי ירמיהו", "חזון ישעיהו", "בן עשרים ואחת שנה צדקיה במלכו".^{מז} וכן מפטירין בשבת שאחר ת"ב: "נחמו נחמו עמי".

נמצא, לפי"ז, שהמנהג, ולכל הפחות, חלק גדול ממנו, שתפסו בו "יש אנשים" בימי רס"ג נהיה למנהג "רוב העם" בימי הרמב"ם. והרי ברור מעל כל ספק שכשם שהמנהג של שלוש הפטרות שהוזכר ע"י רס"ג אינו נובע מהפסיקתא ולא ידוע לנו מקורו, כך אין לנו מקור נאמן בספרות חז"ל ל"מנהג רוב העם" של הרמב"ם. ומוטל עלינו לברר מאיפה הוא בא? ואיך התפתחה השתלשלותה של מנהג זה? מסברא הגיוני מאוד לשער, שהנהיגו את העם להתחיל דברי תוכחה בשלוש שבתות אלו שלפני ת"ב, עם הפרק הראשון ב"ספר התוכחה": ס' ירמיהו. ובהחלט יש מקום גדול לשער שהמנהג של "תלת דפורענותא" הוא בעצם מנהג ארץ-ישראלי קדום שכלל הפטרות מסויימות של תוכחה, שונות משלנו, ואח"כ מנהג זה קיבל תפוצה נרחבת ע"פ הפסיקתא, אם כי בהפטרות הפטרות פורענותא אחרות. אבל גם לפי מנהג קדום זה התחילו עם הפטרת "דברי ירמיהו". נחזור למנהג של הרמב"ם: וכיון ש"רוב העם" הזה, עליו מדבר הרמב"ם, נהגו כמו רב שכשר"ה אב חל בשבת מפטירין "חזון", קבעו כעין "לא פלוג", שבכל שבת שנייה של שלוש השבתות יש להפטיר ב"חזון". והיות שלא יכלו לקרוא את הפסוקים של אבילות המתחילים עם "איכה היתה לזונה" באותו שבת וכן"ל בסוף אות ב', המשיכו לקרוא פסוקים אלו בשבת השלישית, ממקום שגמרו בשבת שלפניה. גם אפשרי, כמו שהציע ע"צ מלמד,^{מח} שאחרי שנקבעה לתשעה באב, הפטרת "אסף אסיפם", ע"פ אב"י, הנ"ל באות א', הועברה הפטרת "איכה היתה לזונה" לשבת שלפני תשעה באב. ועם נוהג זה הרוויחו ג"כ היסוד של "דדמי ליה" הנ"ל באות א'. שהרי בשבת השלישית קראו בתורה את הסדר "איכה אשא לבדי" (דברים א':ב), כך שהפטרת "איכה היתה לזונה" נמצאת הולמת ומתאימה כהפטרה בשבת זו. וכן רב שמואל הנגיד, שחי בספרד עוד בסוף תקופת הגאונים, ב"הלכתא גבראתא" שלו,^{מט} שאע"פ שמציג את ראשי הפטרות של פורענותא ונחמתא כפי שהן מופיעות בפסיקתא, הוא מזכיר את הסימן "דש"א" ולא "דש"ח". ואות א' זו מרמזת להפטרות "איכה היתה לזונה", שלפי מנהגו הפטירו בשבת הסמוכה לת"ב ולא

^{מג} כ"ה אצל נ' וידר, "השלמות ותיקונים לסדר דרב סעדיה גאון, ספר אסף, ירושלים תשי"ג, עמ' 260 (=הנ"ל), התגבשות נוסח התפילה במזרח ובמערב, ירושלים, תשנ"ה, ב, עמ' 642).

^{מז} ירמיהו נ"ב:א, פרק זה האחרון בספר ירמיהו, מתאים מאוד כהפטרה לשבת הסמוכה לת"ב, כיון שהפטרה זו מדברת על חורבן הבית.

^{מח} לעיל הערה 38, עמ' 78.

^{מט} הלכות הנגיד, מהדורת מ' מרגליות, ירושלים, תשכ"ב, עמ' 107.

"חזון"! ואמנם בכמה מחזורים עתיקים הכינוי לשבת זו היה "שבת איכה" ולא "שבת חזון", וכ"ז מובן לפי פסקו של הרמב"ם הנ"ל.^{מז} ועדיין נשאר לנו ליישב באות זו קושיא פשוטה עד מאוד. הפסיקתא הנ"ל, שהיא המקור היחיד בספרות חז"ל למנהגנו היום, הרי מזכירה^{מח} כמעט במפורש את ההפטרה לשבת שלישית - "איכה היתה לזונה", והדרשות אחרי הפתיחות שם, מוסבות רק על פסוק זה והלאה עד סוף הפרק, וא"כ איך אומרים הראשונים שאנחנו מפטירים לשבת שלישית: "חזון ישעיהו" על פי הפסיקתא? "חזון ישעיהו" מנא להו? ואפילו אם נסכים עם יונה פרנקל,^{מט} שלמרות שבפסיקתא בדרך כלל אין בגוף הדרשה אלא דרשות קצרות על פסוקים הראשונים של ההפטרה או הקריאה, ישנם כמה מקרים יוצאי מן הכלל, שהפסיקתאות דורשות פסוקים מאוחרים או ממקומות אחרים, בכל זאת עדיין מוטל עלינו לברר מה מקורו של הנוהג להתחיל את ההפטרה מ"חזון"? ומאיפה בא הסימן "דש"ח"?

על כך ניתן להציע שני הסברים לנסיבות המנהג המקובל :

א. הפסיקתא, שהיא המקור הראשון למנהגנו היום, אמנם מזכירה "איכה היתה לזונה", אבל כיון שגם בשבת הסמוכה לת"ב לא רצו להתחיל עם "אבילות", הרחיבו את גבולותיה של ההפטרה והתחילו מ"חזון". ואולי הקפידו, משום מה,

^{מז} ש' בובר, הנ"ל בהערה 23, הערה כג, בלי להתעמק, כדרכו בהרבה ממחקריו, מקשה כמה קושיות על המנהג שהביא הרמב"ם בהל' תפלה הנ"ל (אגב, הציטטה שלו איננה מדוייקת, יעו"ש). הוא מתפלא על הרמב"ם ואומר בתו"ד:

"והנה מלבד כי כפי מה שקבעו כל הקדמונים עפ"י הפסיקתא הפטרת שבת שניה היא שמעו, לא חזון, תמוה עוד יותר במה שמחלק פרשת חזון לשתי הפטרות, ובאמת היא הפטרה אחת, כי איכה היתה לזונה היא בפ' חזון ישעיהו ועיי"ש בהג"מ שכתב, אבל אנו נוהגים להפטיר דברי ירמיהו, שמעו, חזון, סי' דש"ח, וכן איתא בפסיקתא עכ"ל. ולולא דמסתפינא הייתי מגיה בדברי רבינו ז"ל שכצ"ל, שני שמעו, שלישית חזון, ומלת "איכה היתה לזונה" הן הוספת המעתיק שהוסיף על פי הפסיקתא פסקה ט"ו, שמתחלת "איכה היתה לזונה" (עיי' הערה א'), וכן תראה בסוף סדר תפלת השנה בהרמב"ם שם, הביא סדר ההפטרות כמו שסדורות בפסיקתא".

לפי ביאורנו בפנים אין מקום כלל לפליאותיו! אינו ברור לנו שהמנהג המובא ע"י הרמב"ם נובע או אפילו קשור למדרש פסיקתא(ראה להלן). שנית, הרמב"ם צדק מאוד בזה שחילק "חזון" לשתי הפטרות, וכמו שהסברנו וכמו שמחולק הוא אצל רב. ושלישית, בזה צדק בובר מאוד, שעליו לפחד מלהגיה ברמב"ם, שהרי כעת ידוע ומפורסם שעותק מספרי מדע ואהבה המצוי באוקספורד, הוגה על פי ספרו המקורי של הרמב"ם, והרמב"ם חתם על כך. ופקסמיליה מלאה של כתב יד חשוב זה פורסמה לאחרונה בידי ידידי הרב פרופ' ש"ז הבלין, **משנה תורה להרמב"ם מדע ואהבה: הספר המוגה**, ירושלים וקליבלנד תשנ"ז. וראה שם עמ' רל"ד (דף 115ב). תודתי לידידי הרב מרדכי מנחם הוניג שליט"א, שהעיר לי על נקודה אחרונה זו.

ראה: **פסיקתא דרב כהנא**, מהדורת ד' מנדלבוים, ניו יורק תשמ"ז, א, עמ' 249, 256-262.

^{מט} **דרכי האגדה והמדרש**, תל אביב 1996, ב, עמ' 686, הערה 84.

במקרה זה להגיע למספר של כ"א פסוקים, כדרישת הברייתא במס' מגילה כ"ג. (הגם, שבמנהגי ההפטרות שבימינו לא שמרו על הוראה זו לחלוטין). ולכן התחילו מתחילת הפרק.

ב. המנהג של "תלת פורענותא", הוא מנהג קדום כנ"ל, וכמו שראינו אצל רס"ג ורש"ג, שלא ידעו מהפסיקתא כלל. ונוכחנו גם לראות בתשובת הגאונים הנ"ל באות א', וכן אצל הרמב"ם,¹ שבשבת השנייה, לפי מנהג קדום זה, הפטירו "חזון". וממילא, ניתן לשער שכשנקבעה "שמעו" לשבת השנייה ע"פ הפסיקתא, הועברה "חזון" לשבת השלישית, שבת שלפני ת"ב, וצורפה ל"איכה היתה לזונה".

ד. ר"ח אב שחל בשבת, הלכה למעשה: "השמים כסאי או "שמעו דבר ה"

כבר ראינו שמלבד שיטת הרמב"ם ורבינו אפרים, רוב הראשונים פוסקים להפטיר בשבת זו "השמים כסאי" או "שמעו דבר ה". והנה בר"ח אלול שחל בשבת פוסק מרן (סי' תכ"ה סעי' א'), לפי הפסיקתא, להפטיר "ענייה סוערה", וע"ז מגיה הרמ"א: "ויש אומרים "השמים כסאי", וכן נוהגים במדינות אלו". ובנשימה אחת מוסיף הרמ"א: "אבל ר"ח אב שחל בשבת מפטירין "שמעו"² וי"א "השמים כסאי". וצ"ע להבין מנהג אשכנז, כפי שהובא ע"י הרמ"א, לדחות הפטרת "השמים כסאי" בשבת ר"ח אב מפני הפטרת "שמעו", אבל אין דוחים אותה מפני הפטרת "ענייה סוערה" בשבת ר"ח אלול?³ וכבר ניסה הלבוש להסביר העניין:⁴

"...דשאני "ענייה סוערה" שבאה משום נחמה... וב"שמים כסאי" יש ג"כ נחמה⁵ וגם יש ל"ענייה סוערה" תשלומין... ותרתי טעמים אלו לא שייכא בהפטרת "שמעו" שהיא מתלתא דפורענותא ואין לה תשלומין, לפיכך לא נדחית מפני "השמים כסאי".

ובמקום אחר הוא מוסיף נימוק נוסף:⁶ "דעדיין פורענות, ונחמות לא הגיעו". וממילא אין מן הראוי להפטיר "השמים כסאי" שיש בה נחמה לפני תשעה באב. ואולי ניתן להסביר את ההבדל בין שתי ההפטרות באופן אחר. ישנן הוכחות⁷ לא מעט, שבכמה קהלות סיימו את הפטרת "שמעו" בפסוק כ"ד: "בחדשה ימצאונה",

ג ועוד הרבה שנים לפני זה, בימי רב !

נא וכ"ה המנהג בפראג.

נב סי' תקמ"ט.

נג "שמחו את ירושלים וגילו בה" (לבוש, סי' תכ"ה, ב).

נד שם.

נה ראה: אנציקלופדיה תלמודית, ערך "הפטרה", עמ' תשי"ב.

תלתא אפטרטא דפורענותא: ביאור חדש בשיטתו של הרמב"ם : לה

שלפי חז"ל¹¹ הכוונה לחודש אב!¹² וא"כ גם בהפטרה זו, מעין הפטרת "חדשיכם ומועדיכם", יש מאין איזכור של ראש חודש, בניגוד להפטרת "ענייה סוערה" שאין בה רמז לראש חודש. ואולי מטעם זה, פוסק הרמ"א ג"כ, בלי פקפוקים, בסעי' ב', שם: "ואין דוחין 'ענייה סוערה' ולא 'שמעו' משום 'מחר חדש'. שהרי לפי הנ"ל, גם ב"שמעו" יש רמז לראש חודש ואין זה פחות רמז מהרמז לר"ח בהפטרת פ' שקלים ('יהודע' בס' מלכים ב'), שתוס' (מגילה ל"א. ד"ה מפטיר) מבארים, דוחה את "מחר ראש חדש" משום שהיא מדברת בענין שקלים ומזכירה שר"ח אדר יהיה באותו שבוע! רמז דומה ישנו עם הפטרת "שמעו".

אבל עדיין צע"ג מהו ההבדל בין ההפטרות "השמים כסאי" ל"מחר חדש"? שתיהן מוזכרות בגמרא! למה, לפי הרמ"א, אחת דוחה את "שמעו" והשנייה נדחית מפני "שמעו"? ❧

¹¹ ראה רש"י, שם.

¹² אבל יוב"ע מתרגם: "בזמנא ישכחונה".